

DEBRECENI DÍSZPOLGÁROK

Gazdag István

Díszpolgár az, akit a tisztelet és hála jeléül valamely város vagy község tiszteletbeli polgárává választanak.¹ A díszpolgári címet a város vezetőinek, vezető testületeinek, egyesületeknek vagy országos fórum kezdeményezésére adományozhatta Debrecen városa. Az első négy díszpolgárt 1835-ben a tanács gyűlése választotta, de az év végén a tanács és a választott hites közösség közös gyűlése mondta ki a határozatot. A következő alkalommal 1844-ben és a következő évben a közösség közös gyűlése, 1845 év végén viszont újra a tanács döntött. Kossuthot és Kéztyt 1848-ban már a közgyűlés választotta díszpolgárrá. Az abszolút uralom bekövetkeztével egészen a város autonomiájának 1853 évben történt felüggesztéséig megint csak a tanács választotta a díszpolgárokat. 1854-től 1861-ig a birodalmi kormány által szervezett „községtanács”, mely a tanácsot és a közgyűlést egyesítette magában, választ. Az alkotmánynak rövid ideig tartó részleges visszaállítása idején (1861) újra a közgyűlés hatáskörébe esett a választás. Annak megvonása után, tehát az 1864 és 1865 évi választásoknál ismét az abszolutizmus előbbi szervét, a községtanácsot találjuk. A kiegyezés után véglegesen tisztázódott, hogy Debrecen város díszpolgári címét a közgyűlés adományozza. 1971-től a cím adományozója Debrecen város Tanácsa, 1992-től viszont ismét a város közgyűlésének hatáskörébe tartozik a díszpolgári cím adományozása.

A díszpolgári intézmény egyik legfontosabb aktusában-a cím odaítélésében való illetékesség kérdésében meglévő különbözőségek bizonyítják, hogy az intézmény formája, rendszere nem volt szigorú szabályokkal körülírva. Ebből következett, hogy fejlődése folyamán akadály nélkül engedhetett teret az új felfogásoknak, amint hogy tényleg több változáson is ment keresztül. Lényegét Csobán Endre abban látta, hogy „valakit a polgári köteleességek nélkül tesznek részesévé polgári jogoknak.”² A jeles levéltáros megfogalmazása pontos, de a szabadságharc, különösen a kiegyezés után a polgári kiváltság egyre formálisabbá válik. A polgári rendbe való „képletes felvétel” ezután Debrecen tiszteletének kinyilvánítását jelentette a kitüntetett személy iránt. A díszpolgárság tartalma tehát tovább változott, a város ezzel a gesztussal növelni kívánta a befolyásos-

1 A magyar nyelv értelmező szótára. 1 kötet 1029. oldal.

2. HBML. XIV. 4. 7. Csobán Endre: Kimutatás Debrecen sz. kir. város díszpolgáraitól.

Debrecen iránt elkötelezett-politikusok, tudósok és művészek számát. A kitüntetett személyek viszont erkölcsi tőkét, politikai bázist szerezhettek maguknak.

A díszpolgári cím odaítélése nem csupán ünnepélyes aktus, amely során az adományozó és a kitüntetett kölcsönösen biztosítják egymást nagyrabecsülésükről. Több ennél, keresztmetszet a város korszakáról. A politikai párt-csoport érdekek határozták meg a személy kiválasztását. A kezdetben egységes jelölést a többségi jelölés váltotta fel, így egy cím odaítélés komoly politikai vihart okozhatott. Kiderült az is, hogy milyen a város kapcsolata a felsőbb szervekkel, milyen mérvű kiszolgáltatottsága, vagy éppen önállósága. Debrecen a díszpolgárság intézményét más magyarországi városoktól vette át. Az adományozás Debrecenben nyolc jól elkülöníthető korszakban valósult meg:

REFORMKOR

1835. január 31-én négy tekintélyes politikust tisztelt meg a város „polgári levéllel”, ekkor még nem használták a díszpolgár címet. „Nagy Méltóságú Báró Eötvös Ignác Ó Exellenciája az ország Procancelláriusa városunk keblében közelebb házat szerzett a polgári karnak díszére s javára szolgálandana ha Ó Exellenciáját ezen Város polgárai közzé számlálhatná-ugyan ezen alkalommal az is megemlítődött, hogy Méltóságos Főispán gróf Vay Ábrahám, Méltóságos Báró és adminisztrátor Vay Miklós és Méltóságos Császári Királyi kamarás és tanácsos Semsey Joób Ó nagyságoknak is oly számosak ezen város eránt szerzett érdemeik, hogy azok elegendő indító okául szolgálhatnak arra, minél fogva Ó Nagyságok is ezen Város polgári jussával megtiszteltessenek...”³ Debrecen tanácsa Eötvös és később Beöthy megválasztásánál még megemlíti, hogy házzal rendelkeznek a városban, de a későbbi cím adományozásnál erre már nem került sor. E szoros polgári kötelezettség alól tehát a díszpolgár felmentést nyert. Hasonló módon járt el a tanács a polgáreskü ügyében a kezdeti bizonytalanság után. Eötvös Ignácztól, a két Vaytól és Semseytől a tanács nem kívánt esküt, ennek dacára Eötvös köszönő levelében írja „rövidesen Debreczenbe érkezvén, a polgársággal járó kötelességeknek pontos és hív teljesítését hittel is fogadhatom.” Ugyanezt ígérte gróf Vay Ábrahám, míg Vay Miklós, Semsey Jób és majd Beöthy Ödön választásánál szó sem esik az esküről. Ugyanakkor az utánuk következő Pálffy József és Andaházi Szilágyi Mihály választásánál egyenesen a tanács intézkedett arról, hogy az illetőktől kivegyék az esküt. Ez könnyen is ment, mert mindketten Debrecenben laktak. Ez időtől, 1840-től kezdve az esküről nem történik többé említés.

A díszpolgárt mentesítette a tanács a polgári taxa, a polgárosítási díj lefizetése alól.

A reformkorban megválasztott 12 főből főispán-főispáni helytartó 5, jogász 4, királyi biztos 2 és bizottsági elnök 1 fő. E csoportba tartozik Deák Ferenc és Széchényi István.

3. HBML. IV. A. 1011/a. 132.

A SZABADSÁGHARC IDEJÉN

Mindössze 3 díszpolgári cím adományozására került sor, elsőnek Kossuth Lajos Pest vármegye követe „mint a békés reformok vezetésében mások felett kitünő hazafi, közakarattal és szünni nem akaró örömrivalgások között polgárrá választatott.”⁴ A jegyzőkönyvbe március 19-én beírt sorokból egyértelműen kiderült, hogy a város vezetői március 15-től békés reformokat vártak és Kossuth Lajost e politika vezetőjének tekintették.

AZ ABSZOLUTIZMUS ÉVEI

1850—1857, valamint 1864—1865 között 23 díszpolgári cím adományozására került sor.

A császári adminisztráció nem mozdította el polgármesteri tisztségéből Poroszlay Fridriket, így az 1853-ig a tanács élén állt. A császári miniszteri biztos, valamint a kerületi katonai parancsnok azonban meghatározták a város vezető testületének mozgásterét, annális inkább, mivel a város autonómiáját 1854-ig felfüggesztették. A város vezetői lojalitásuktól remélték sorsuk jobbrafordulását, ezért került sor Cseh Eduárd cs. kir. miniszteri biztos és Braunhoffer János cs. kir. kerületi katonai parancsnok 1850. június 26-án tett látogatása után a két osztrák vezető díszpolgári címmel való kitüntetésére.⁵ Érdeemes felidézni a városi jegyzőkönyvbe való bejegyzést—a cím adományozásának indoklását: „... nyájas leereszkedések és biztató szavaik által magok iránt városunk lakosait lekötözték különösen azon biztató szavaik által, nyilatkozatuknál fogva miszerint városunkról s ennek lakossairól a valósághoz hív kedvező tudósítást fog-nak felterjeszteni. Magok után kedves emlékezetet hagytak, illő lenne díszpolgári levéllel megtisztelni. . .”⁶

Az abszolutizmus által kialakított keretek között élni nagyon nehéz volt, a remény tartotta az emberekben a lelket. Nos, ilyen körülmények között egy „nyájasan” leereszkedő osztrák, aki „biztató szavakat” is mond valóban fontos lehetett a debrecenieknek, olyan fontos, hogy díszpolgári címet is adtak neki. De az első kettőt további 21 követte és ezek között 3 miniszter (az egyik Bach Sándor belügyminiszter!) Bécs magyarországi helytartója, 2 miniszteri biztos, a csendőrség-rendőrség főparancsnoka, 6 magas rangú katonatiszt, 3 udvari hivatalnok és mások szerepeltek. Valószínű, hogy az önkényuralomnak ezeket a személyiségeit más magyar városok is díszpolgárnak választották. Mindez nem változtat azon a tényen, hogy Kossuth Lajos, Széchenyi István mellé bekerült a debreceni díszpolgárok sorába Bach Sándor hirhedt osztrák belügyminiszter is! Az utókor több alkalommal kérdőjelezte meg az adományozást lebonyolító korabeli debreceni vezetők magatartását.

1903 tavaszán budapesti egyetemisták indítottak mozgalmat a magyar városok díszpolgárai közé becsempészett osztrák politikusok, katonák és zsandárok törlése érdekében. A Debrecen c. lap két cikkében szolt a debreceni dísztelen „díszpolgárokról” és sürgette törlésüket: „Debrecen város

4. HBML. IV. A. 1011/a. 118. 1848. március 19. 232 oldal.

5. HBML. IV. B. 1109/a. 4. 50 oldal.

6. Uo.

képviselőtestületének hazafias kötelessége törölni az aranykönyvből e méltatlan, gyűlöletes emlékű neveket, a szabad magyarság legádázabb ellenségeinek nevét. Hiszük, hogy ez az elégtételvétele nem marad el so-
káig...⁷ A törvényhatósági bizottság foglalkozott a kérdéssel és a többség a törlés ellen foglalt állást, kivéve báró Kempen János császári csendőrség főnöke, gróf Grüne Károly tábornok, szárnysegéd, gróf Pálffy Móric kerületi helytartó és Bach Sándor belügyminiszter személyét kivéve. Halász László törvényhatósági bizottsági tag tiltakozott a fenti négy személynek a díszpolgárok sorából való törlése ellen. Különvéleményében a következőket írta le:

1. Elvileg ellenez minden törlést a díszpolgárok sorából.
2. A díszpolgári jog-minden más polgári jughoz hasonlóan a halál beálltával megszűnik. Így lehetetlen egy már nem létező jogot megvonni.
3. A történelemmé vált tényeket nem lehet meg nem történtnek tekinteni.
4. Nem egyértelmű, hogy a díszpolgár választás felsőbb kényszer hatása alatt történt:
 - a polgárság számára a város vezetése így próbált támogatókat találni
 - a város vezetősége hálás volt azoknak akik az abszolutisztikus időben emberségesen bántak Debrecennel.
5. Az utódok számára a törlés megszégyenítő.
6. Precedenst teremtene a város a törléssel a megszállt területek hivatalos városi vezetői számára, így azok törölhetnék a magyarság exponenseit.⁸

Nincs adatunk arra vonatkozóan, hogy végül is Debrecenben sor került volna a törlésre.

AZ ALKOTMÁNYOSSÁG HELYREÁLLÍTÁSÁNAK ÉVÉBEN 1861.

A császár az un. októberi diplomában lemondott az abszolutizmusról és centralizmusról, helyreállította az országok és tartományok „történeti individualitását”. Az alkotmányosság visszaállítására tett lépések Debrecen város életében is lényeges változásokat jelentettek. 1861. február 6-án ünnepélyes tanácsülésen, az új polgármester Kiss Lajos köszöntőjében kijelentette: „... a gondviselés bölcs intézkedése folytán ismét érvényre jutott alkotmányos élet a városi közönségnek... ismét alkalmat adott úgy a haza boldogulására közreműködhetni, mint saját belügyeit is törvények által biztosított helyhatósági jogköréhez képest önhatás körében intézkedhetni...” A tanácsülés ünnepélyesen megemlékezett az 1848—1849-es szabadságharc elhunyt hőseire, a külföldi száműzetésbe kényszerítettekre és a harcok élő résztvevőire elhatározott, hogy „... az egész haza által szeretve tisztelt honfitársaink... városunk tiszteletbeli képviselőinek díszkoszorújába fölvetessenek.”⁹ A városi jegyzőkönyvben

7. Debrecen, 1903. március 28.

8. HBML. XIV. 4. 7.

9. HBML. IV. B. 1107. 1.

28 hazafi neve következett, ők lettek az új díszpolgárok. Kossuth Lajos, Deák Ferenc és Vay Miklós másodízben nyerték el a díszpolgári címet. E névsorban néhány debreceni vonatkozású személy mellett elsősorban az országosan ismert politikusok, katonák szerepeltek.

A DUALIZMUS ÉVEIBEN

1865. évtől hosszú szünet következett be a díszpolgárok választásában. A kiegyezést követő alkotmányos kormányzás idejében a szenvedélyek nem csaptak olyan magasra mint 1861-ben. A társadalom érdeklődésének középpontjában a gazdasági fejlődés és a politikai intézményrendszer kiépítése állt. A város vezetésének korábban egyértelműen homogén politikai felfogása a pártok alakulásával differenciálódhatott. Mindezek a változások háttérbe szorították Debrecenben a díszpolgára választást. Gondot okozott az is, hogy a korábbi díszpolgár választások egy-egy történeti fordulathoz kapcsolódtak-leszámítva a reformkort. A dualizmus korában ilyen korszakváltó történelmi fordulat nem volt, kérdés tehát milyen alkalomból, milyen személyt lehet díszpolgárnak választani. Közel 30 évnek kellett ahhoz elteltie, hogy Debrecenben ismét díszpolgári cím adományozására kerüljön sor. A dualizmuskori Debrecen első díszpolgári címét-harmadik alkalommal-Kossuth Lajos kapta meg a törvényhatósági bizottság közgyűlésének közfelkiáltásával 1889. november 28-án.¹⁰

1893. március 30-án Csokonai-kör javasolta Debrecen város tanácsának, hogy Jókai Mórt 50 éves írói jubileuma tiszteletére válassza meg Debrecen díszpolgárává. Az ünnepélyes aktusra 1893 április 19-én sor került. Ezzel azonban nem ért véget az író ünneplése. Jókai-ünnepélyt szerveztek a különböző bizottságok 1894. január 6-án Budapesten.¹¹ Debreceni küldöttség vett részt a fővárosi rendezvényen és személyesen adta át — az ország más helyiségeiből érkezett küldöttségekkel együtt — a debreceni díszpolgári oklevelet. A város Jókai Mór nemzeti tiszteletdíjához egy Jókai összes sorozat megrendelésével járult hozzá. Első ízben fordult elő, hogy országos ünnepség részeként nyilvánította ki megbecsülését díszpolgári oklevél kiállításával Debrecen.

Ez év júliusában a város Debrecen-Fiume baráti kapcsolatának nagyra értékeléseként Ciotta János fiumei polgármestert részesítette díszpolgári oklevélben.¹²

Országos program részeként Debrecen városa díszpolgári címmel tüntette ki dr. Wekerle Sándor miniszterelnököt, Hieronyi Károly belügyminisztert, dr. Szilágyi Dezső igazságügyi minisztert és gróf Csáky Albin vallás és közoktatásügyi minisztert korszerű egyházpolitikai reformokért. E nagy jelentőségű alkotásokat a jobb oldali ellenzék támadása és a korona bizalmatlansága nehezítette, míg a nemzet közvéleménye, a városok és megyék azok mellett emelték fel szavukat. A küzdelemben a kormány lemondásra kényszerült, ekkor bontakozott ki országos tüntetés, ennek részeként Debrecen díszpolgári cím adományozásával fejezte ki ragaszkodását a miniszterekhez, egyben követelte a reform javaslatok

10 IV. B. 1403. a. 1889. november 28.

11. HBML. IV. B. 1405/b. 120. 81/1893.

12 HBML. XIV. 4. 7.

változatlan elfogadását és törvényerőre emelését.¹³ A díszpolgári cím adományozásának-mint politikai vélemény nyilvánításának, sőt politikai fegyvernek alkalmazásával először találkozunk.

Egyre ritkában fordult elő, hogy a díszpolgári cím adományozásánál szorosan vett városi érdek játszott szerepet. Kivételnek számít Simonffy Imre a XX. század első debreceni díszpolgára, aki nyugdíjba vonulásakor kapta meg a város legnagyobb kitüntetését. 50 éven keresztül szolgált Debrecen városát, 27 éven keresztül polgármesterként dolgozott.¹⁴

Thaly Kálmán történészt, országgyűlési képviselőt II. Rákóczi Ferenc hamvainak hazahozatala alkalmából országszerte rendezett ünnepségek során több város, így Debrecen is díszpolgári címmel tüntette ki a Rákóczi szabadságharc történetének kutatásáért. Első ízben fordult elő, hogy tudományos munkáért adományozott címet Debrecen városa.¹⁵

A díszpolgári intézmény debreceni történetének minden bizonnyal legélesebb konfliktusát az 1913. július 10-én tartott közgyűlésre benyújtott javaslat okozta. A tanács kimondta, hogy kinevezése alkalmából üdvözlí gróf Tisza István miniszterelnököt és díszpolgárnak választja: „...egyik legkiválóbb fia magyar nemzetünknek gróf Tisza István... Államférfiúi nagy képességeitől bizton remélhetjük és várjuk, hogy belpolitikai, gazdasági és társadalmi viszonyainak konszolidálására irányuló munkáját tovább folytatja... Kinevezése alkalmából a törvényhatósági bizottság biztosítsa bizalmáról és válassza meg díszpolgárnak. Az oklevélet 25 tagú delegáció vigye fel és adja át a miniszterelnöknek.”¹⁶

A javaslat ellen Bacsó Dezső dr. és társai fellebeztek, az elrendelt szavazás eredményeként 101—62 arányban a közgyűlés a tanács javaslatát fogadta el. A kisebbség ezután fellebezést nyújtott be a belügyminiszterhez: „... politikai kérdésekben csak az olyan törvényhatósági állásfoglalásnak lehet jogosultsága, amely megfelel a törvényhatóság közönsége felfogásának, a legnagyobb belső ellentmondás van abban, ha a törvényhatósági közgyűlés azon közönség többségével ellentétben hozza meg határozatát — politikai vélemény nyilvánítását, amely a közönségnek politikai felfogását kifejezésre juttatni akarta...” Ezután részletesen vázolják, bizonyítják Debrecen polgárainak ellenzéki érzelmét és felfogását. „A függetlenségi jelöltjeivel szemben városi pártok léptek, lépnek fel — ők nem politizálnak, csak a város dolgaival törődnek. Most ezek és a presszionált helyzetben lévők (közigazgatás államosítása, főispáni hatalom) nagyszámú tisztviselők és a kormánykegyeket kereső virilisták szavazata nélkül e határozat nem jöhetett volna létre... Díszpolgári oklevéllel kitüntetni valakit nem is lehet csak egyhangúlag hozott határozattal... Az előadottakból kitűnik, hogy a hozott határozat csak egy mindenféle presszióval összetartott párt politikai tüntetése, nem pedig a város valódi bizalmának megnyilvánulása, miért is azt akarjuk, hogy ez a bűnös kormány és ennek elnöke a kierőszakolt bizalmat és díztelen díszpolgárságot csak a maga jóváhagyása mellett, tehát a maga hozzájárulásával kaphassa meg.”

13 HBML. IV. B. 1405/b. 120. 69/1893.

14 HBML. XIV. 4. 7.

15 Uo.

16 HBML. IV. B. 1405/b. 149. I. 6/1913.

A belügyminisztérium — arra hivatkozva, hogy nem akar a törvényhatóság jogkörébe beavatkozni — a fellebbezést elutasította. A díszpolgári cím adományozása körül ez alkalommal élénk vita bontakozott ki. Kiderült, hogy az egyhangú döntés politikai jellegű ügyben elképzelhetetlen. Hasonlóan, szótöbbséggel választotta meg a közgyűlés dr. Némethy Károly belügyi államtitkárt a következő indoklással: „... a város előrehaladásának, felvirágzásának, s különösen a legutóbbi időkben jövő nagyságát megalapozó létesítményeinek megvalósítása körül hervadhatatlan érdemeket szerzett.”¹⁷

A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

A polgári társadalom konszolidációs folyamatának fontos állomása volt Apponyi Albert gróf országos ünnepségének megrendezése. Debrecen városa a jeles politikust díszpolgári címmel tüntette ki 75. születésnapja, közeleti működésének 50. évfordulója alkalmából. A törvényhatósági bizottság ülésén dr. Kőrösi Kálmán bizottsági tag méltatta a magyar béke-delegáció elnökének érdemeit „... ma úgyszólván az egész világ elfogult közvéleményével állunk szemben. Osztatlan akaratumk a nemzetek ítélőszéke elé is Apponyit állította védnökül.” A díszpolgári oklevelet küldöttség adta át az ünnepeltnek 1921. május 29-én Pest vármegye közgyűlési termében. Debrecennek nem volt kapcsolata Apponyi Alberttel, de érdeke fűződött ahhoz, hogy deklarálja a trianoni békediktátummal való szemben állását.¹⁸

1923. október 23-án került sor a kollégiumi fűvészkertben a Déri Múzeum alapkövének letételére. Ebből az alkalomból Debrecen város tanácsa javaslatára a törvényhatósági bizottság közgyűlése Déri Frigyes kormányfőtanácsost, a Déri Múzeum megalapítóját Debrecen sz. kir. város díszpolgárává megválasztotta. Különleges alkalom kínálta a cím adományozását. A határozatban indokként szerepel „... Déri Frigyes kormányfőtanácsos urat a Széchenyiek alapító tevékenységéhez mérhető nagyszerű kulturális alapítványáért. . .” Első ízben fordult elő alapítvány létesítésének elismeréseként díszpolgári cím adományozás.¹⁹

Debrecen város törvényhatósági bizottságának egyedülálló közgyűlésére került sor 1926. március 18-án. A magyar kultúra öt kimagasló egyénisége: dr. Hubay Jenő a m. kir. Zeneművészeti Főiskola igazgatója, Dohnányi Ernő a Zeneművészeti Főiskola volt igazgatója, Vecsey Ferenc hegedűművész, Rákosi Jenő író-újságíró és Herczeg Ferenc író kapta meg ezen a napon Debrecen város díszpolgári címét. A város több jeles közéleti személyiségének javaslatára a törvényhatósági bizottság közgyűlése határozatában a következőket mondta ki: „A szenvedések, az anyagi szegénység idején sokszorosan kell megbecsülnünk ama szellemi értékeket, ama lelki kincseket, melyek nemzetünk birtokában megmaradtak, amelyeket tőle el nem vehettek és el nem vehetnek. Akikben a gondviselés

17 HBML. IV. B. 1405/b. 149. I. 6/13.

18 HBML. IV. B. 1405/b. 319. 10496/1920., Debrecen szab. kir. város törvényhatósági bizottság közgyűlésének jegyzőkönyvei az 1921-ik évről. 4. füzet. 266—273. oldal.

19 Uo. 1923. 11. füzet 772—774. oldal.

rendelése a magyar fejben rejlő nagy szellemi és lelki kincseket megcsillogtatja az egész világ előtt, akiken keresztül megmutatja a világnak, hogy e nemzet joggal kívánhatja a jövőndőt, az életet, joggal kívánhatja az igazságot, amely a feltámadás, a megaláztatásból való felmagasztalás, a rabság szorító bilincseiből való szabadulás, azok mindnyájunk díszei, ékességei.”²⁰ A díszpolgári címet az egyetemes nemzeti érdek felismerése alapján adományozta Debrecen városa. A sorban két miniszterelnök következik. A városi Tanács előterjesztésére a törvényhatósági bizottság közgyűlése gróf Bethlen István miniszterelnököt Debrecen díszpolgárának megválasztotta 1926. június 15-én. A határozat kimondta: „Debrecen sz. kir. város törvényhatósági bizottsága a legnagyobb elismeréssel nézi azt az emberfeletti munkát, azt az önfeláldozó erőfeszítést, amelyet gróf Bethlen István miniszterelnök évek óta kifejt, hogy a magyar nemzetet kivezesse abból a veszedelemből, amelybe a világháború, a forradalmak, az ellenség gyűlölete és kapzsisága, saját fiainak meggondolatlansága, rövidlátása, nem egyszer önző célok szolgálatába szegődése juttatta, hogy a politikai és gazdasági élet konszolidálásával a jövő fejlődés útjait előkészítse és lerakja azokat a pilléreket, amelyre a magyar államélet szilárd, a történelem viharaival dacolni képes, új épülete felemelhető lesz.”²¹

Debrecen város törvényhatósági bizottsága 1936. május 29-én díszpolgárnak választotta vitéz Gömbös Gyula miniszterelnököt. Harsányi Gusztáv és 49 társa törvényhatósági bizottsági tag indítványára született határozat kimondja: „legnagyobb érdemének tartja és ítéli a törvényhatósági bizottság Gömbös Gyula miniszterelnök úrnak azt a törekvését, hogy megteremteni igyekszik a magyar néplélek egységét. . . Ezeréves történetünk lapjai közül azok a legvéresebbek, amelyekre az események adatait a pártokra szakadozott, a vizsálykodó magyarság írta fel. Ha élni akarunk még, mint önálló nemzet, mint boldog ország lakosai és tagjai, akkor ennek a lelki egység eszményének a szolgálatára kell elszegődnünk mindannyiunknak. . .”²²

A polgári magyar társadalom második világháború előtti utolsó díszpolgári címét báró Vay László volt főispán, földművelésügyi államtitkár kapta meg Debrecen városától. Dr. szentpéteri Kun Béla és társai, összesen 100 törvényhatósági bizottsági tag indítványára a közgyűlés határozatában megállapította: „. . .báró Vay László öt évvel ezelőtt, a legsúlyosabb gazdasági válság idején foglalta el a város főispáni székét: Akkor, amikor nemcsak a világválság, hanem a Tiszántúlt egymásután sújtó sorscsapások szinte vigasztalanná tették városunk jövőjét és a válság aggodalommal töltötte el a lelkeket. Báró Vay László egész férfiként állott az éltre és fáradságot, csüggedést nem ismerően adott bátorítást és útmutatást. Öt év főispánsága alatt a közérdeknek és a nagy nemzeti eszméknek megalkuvás nélküli szolgálatát és a személyes szempontok kikapcsolásával való érvényesítését tartotta mindig, mindenkor szem előtt.”²³

20 Uo. 1926. 3. füzet 307—311 oldal.

21 Uo. 1926. 7. füzet 559—562 oldal.

22 Uo. 1936. 5. füzet 386—390 oldal.

AZ ÁLLAMPÁRT IDEJÉBEN

Több mint 30 évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy Debrecenben ismét díszpolgárt avassanak. Debrecen város Tanácsa a pártállam gyakorlatának megfelelően 1971. április 7-én — országos pártdirektíva alapján — a szovjet úrkutatás eredményeinek népszerűsítése érdekében 3 szovjet, úrkutatással foglalkozó tudóst avatott Debrecen díszpolgárává. Még két alkalommal került sor szovjet vezető díszpolgári címmel való kitüntetésére: 1978. szeptember 14-én a Moszkvai Csapágygyári Egyesülés vezérigazgatóját, 1979. október 18-án pedig a debreceni harcokban résztvevő ezredet avattak Debrecen díszpolgárává. Tíz alkalommal pártmunkásból lett gazdasági-állami vezető, két egyetemi tanár, egy festőművész, egy író, egy közigazgatási vezető és egy református püspök kapta meg a díszpolgári címet. A cím adományozását az MSZMP megyei vezetői engedélyezték, a tanácsi vezetők a lebonyolítást végezték.

A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN

A rendszerváltás óta két alkalommal került sor díszpolgári cím adományozására: Kiss Tamás költő és Balogh István néprajzkutató, történész kapta meg munkássága méltó elismeréseként Debrecen város legmagasabb kitüntetését a díszpolgári címet.

FÜGGELÉK

1. sz.

DEBRECEN SZ. KIR. VÁROS DÍSZPOLGÁRAI

1. Báró vásárosnaményi ifj. Eötvös Ignác	cs. kir. kamarás, Sárosvármegye főispánja, prokancellár.	1835. január 31.
2. Gróf vajai Vay Ádám	cs. kir. kamarás, Máramaros vármegye főispánja, Bereg vármegye főispáni hely- tartója	1835. január 31.
3. Báró vajai Vay Miklós	cs. kir. kamarás, a kir. ítélő-tábla bárója, Borsod vármegye főispáni helytartója	1835. január 31.
4. Semesi Semsey Jób	cs. kir. kamarás, Debrecen királyi biztosa	1835. január 31.
5. Bessenyői Beöthy Ödön	Bihar vármegye országgyűlési követe, táblabíró	1835. december 18.
6. Tusnádi Pálffy József	Tiszántúli kerületi tábla elnöke	1838. január 31.
7. Báró Vécsey Miklós	Szatmár vármegye főispánja	1838. március 17.
8. Andaházi Szilágyi Mihály	táblabíró	1840. augusztus 1.
9. Detrich Miklós	kerületi kir. tábla ülnök, Debrecen királyi biztosa	1844. június 17.

10. Gróf nagykárolyi Károlyi György	Békés vármegye főispánja, aranykulacsos vitéz	1844. június 17.
11. Deák Ferenc	táblabíró, országgyűlési követ	1845. május 19.
12. Gróf sárvári felsővidki Széchenyi István	a Tisza szabályozására kiküldött bizottság elnöke	1845. október 4.
13. Kossuth Lajos	Pest vármegye követe	1848. március 19.
14. Kézy László	ny. kapitány	1848. március 22.
15. Besze János	országgyűlési képviselő	1849. január 17.
16. Cseh Eduárd	cs. kir. miniszteri biztos	1850. július 4.
17. Braunhoffi Braunhoffer János	cs. kir. kerületi katonai parancsnok	1850. július 4.
18. Csorba János	a nagyváradi ker. miniszteri biztos előadója	1850. szept. 4.
19. zalakapolcsi Domokos László	cs. kir. valóságos udvarnok a Római Árkádai Tudóstársaság rendes tagja	1850. szept. 12.
20. Steinius János	cs. kir. százados, Debrecen katonai térparancsnok	1850. október 24.
21. Báró Geringer Károly	Magyarország cs. kir. ideiglenes helytartója	1851. március 17.
22. Bach Sándor	cs. kir. belügyminiszter	1851. március 17.
23. Báró Bruck Károly	cs. kir. kereskedelmi, ipari és postaügyi miniszter	1851. március 17.
24. Kisslinger József	cs. kir. altábornagy, debreceni katonai parancsnok	1852. január 30.
25. Gróf Grüne Károly	a király első szárnysegédje	1854. május 13.
26. Báró Kellner Frigyes	a király második szárnysegédje	1854. május 13.
27. Báró Kempen János	es. kir. birodalmi csendőrség és rendőrség főnöke	1854. május 13.
28. Báró Baungartner András	cs. kir. pénzügyminiszter	1854. december 1.
29. Gróf vásonkői Zichy Ármin	cs. kir. kamarás, a nagyváradi ker. helytartóság osztály elnöke	1854. december 1.
30. Báró Reichenstein Ferenc	cs. kir. udvari tanácsos	1854. december 1.
31. Báró Hauer István	osztályfőnök, Albrecht magyarországi kormányzó mellett tanácsnok	1856. április 1.
32. Gróf hallerkői Haller Ferenc	Albrecht magyarországi kormányzó hadsegéde	1856. április 1.
33. Kőszegi Benedek	cs. kir. távirdai hivatal főnök	1857. augusztus 31.
34. Ábrahám Ádám	a debreceni nemzetőrök őrnagya	1861. február 6.
35. Ambrus János		1861. február 6.
36. Bartakovich Béla	egri érsek	1861. február 6.
37. Deák Ferenc	táblabíró, országgyűlési követ	1861. február 6.
38. Gróf Dégenfeld Imre	a Tiszántúli Ref. Egyházkerület főgondnoka	1861. február 6.
39. Dobozi István		
40. Farkas Vukotinovich Lajos	horvát államférfi	1861. február 6.
41. Báró Garliczy Bódog	Bihar vármegye másod alispánja, főrendiházi tag	1861. február 6.

42. Gróf Haller Sándor		1861. február 6.
43. Jármly Imre		1861. február 6.
44. Gróf Kemény Ferenc	Erdély főkancellárja	1861. február 6.
45. Báró Kemény Zsigmond	író	1861. február 6.
46. Kállay Emánuel		1861. február 6.
47. Kiss József		1861. február 6.
48. Kiss Pál	Ezredes, a bihari nemzetőrök parancsnoka	1861. február 6.
49. Klapka György	Honvédtábornok, Komárom védője	1861. február 6.
50. Kmethy György	Honvédtábornok	1861. február 6.
51. Kossuth Lajos	Pest vármegye követe, kormányzó elnök	1861. február 6.
52. Gróf Mikó Imre	közlekedési miniszter	
53. Miskolczy Lajos	érmelléki ref. egyházmegye gondnoka	1861. február 6.
54. Perczel Mór	Honvédtábornok	1861. február 6.
55. Puluszky Ferenc	A magyarországi múzeumok- és könyvtárak országos főfelügyelője	1861. február 6.
56. Scitovszky János	hercegprimás	1861. február 6.
57. Somossy Ignác	Szabolcs vármegye alispánja	1861. február 6.
58. Gróf Teleky László	a Határozati Párt vezetője	1861. február 6.
59. Tisza Kálmán	politikus	1861. február 6.
60. Türr István	olasz altábornagy	1861. február 6.
61. Uray Bálint	a nagyváradi kerület főispánja	1861. február 6.
62. Báró Vay Miklós	Tiszántúli Ref. Egyházkerület főgondnoka	1861. február 6.
63. Gróf Pálffy Móric	Magyarország kerületi helytartója	1864. szept. 22.
64. Privitzer István	a kir. udvar másod kancellárja	1864. szept. 22.
65. Szabadszenkirályi Beke Kálmán	alkancellár	1864. szept. 22.
66. Hajdú Lajos	Bihar vármegye főispáni helytartója	1864. szept. 22.
67. Abonyi István	helytartótanácsos	1864. szept. 22.
68. Prónay Izidor	lovassági ezredes	1865. május 26.
69. Jókai Mór	író	1893. április 19.
70. Ciotta János	Fiume polgármestere	1893. július 27.
71. dr. Wekerle Sándor	miniszterelnök	1894. június 7.
72. Hieronymi Károly	belügyminiszter	1894. június 7.
73. dr. Szilágyi Dezső	igazságügyi miniszter	1894. június 7.
74. Gróf Csáky Albin	vallás és közoktatásügyi miniszter	1894. június 7.
75. Simonffy Imre	kir. tanácsos, ny. polgármester	1903. március 21.
76. dr. Thaly Kálmán	országgyűlési képviselő, történész	1903. május 23.
77. Gróf Tisza István	miniszterelnök	1913. július 10.
78. dr. Némethy Károly	államtitkár	1917. február 9.
79. Gróf Apponyi Albert	országgyűlési képviselő	1921. május 28.
80. Déri Frigyes	gyáros, Déri múzeum alapítója	1923. október 19.

81. Dohnányi Ernő	zongoraművész, a zeneművészeti akadémia volt igazgatója	1926. március 18.
82. Herczeg Ferenc	író	1926. március 18.
83. dr. Hubay Jenő	hegedűművész, a Zeneművészeti Akadémia igazgatója	1926. március 18.
84. Rákosi Jenő	író	1926. március 18.
85. Vecsey Ferenc	hegedűművész	1926. március 18.
86. Gróf Bethlen István	miniszterelnök	1926. június 15.
87. vitéz Gömbös Gyula	miniszterelnök	1936. május 29.
88. Bárány László	államtitkár	1937. február 23.
89. Vlagyimir Ivanovics Jazdoszkij	úrbiológus	1971. április 7.
90. Borisz Boriszovics Jegorov	orvos	1971. április 7.
91. Jurij Arkacsijovics Rilov	Úrkutatási intézet tudományos titkára	1971. április 7.
92. Laboncz András	ny. kőműves	1971. november 30.
93. Apagyi Sándor	Járműjavító dolgozója	1974. október 18.
94. Kállai Gyula	Hazafias Népfrent Országos Tanácsának elnöke	1974. október 18.
95. Ménes János	ny. igazgató	1974. október 18.
96. Nagy Tiborné	ny. igazgató	1974. október 18.
97. dr. Rapcsák András	egyetemi tanár	1974. október 18.
98. Tóth Mihály	ny. igazgató	1974. október 18.
99. Holló László	festőművész	1975. október 16.
100. dr. Ambrus István	ny. tanácselnök	1976. szept. 9.
101. Szabó Magda	író	1977. szept. 15.
102. Vadász László	ny. igazgató	1978. szept. 14.
103. Anatolij Alekszandrovics Gromov	Moszkvai Csapágygyári Egyesülés vezérigazgatója	1978. szept. 14.
104. Stozicski Ferenc	MESZÖV ny. igazgatója	1979. október 18.
105. dr. Soó Rezső	botanikus, ny. egyetemi tanár	1979. október 18.
106. Leonyid Iokinfomics Vasziljev	ezredes	1979. október 18.
107. Balogh Endre	ny. tanács elnök	1986. május 29.
108. dr. Bartha Tibor	református püspök	1986. május 26.
109. dr. Ács István	ny. tanács elnök	1989. december 14
110. Kiss Tamás	költő	1992. október 22.
111. dr. Balogh István	néprajzkutató, történész	1992. november 28.

POLGÁRESKŰ

Én. . . . esküszöm az Élő Istenre. ki Atya, Fiú, Szent Lélek, tellyes Szent Háromság; hogy ebben a Concivisi állapotomban, melyre most felvevődtem Nemes Debrecen Városának Főbírájától, Tanácsától, és több rendes Elöljárótól függök, hozzájuk illendő becsülettel és tartozó engedelmességgel viseltetem. A Nemes Városnak Privilégiuai, Szabadsági és jó rendtartásai ellen, sem titkon, sem nyilván, nem igyekezem, nem cselekszem; sőt ha valami olyat értek, a mi a Bírónak, Tanácsnak, és a Város szabadságának és jó rendtartásának sértődésére, ártalmára, kárára szolgálna Elöljáróimnak azonnal tudtokra adom. A Nemes Város Szabadságával, sem utazásomban, Révéken, Vámokon, Harmincadokon, sem akár-melly társasági alkalmatossággal vissza nem élek. Concivisi Passusomat senkivel nem közlöm, sem pedig együt való köz kereskedéssel senkit nem éltetek, akár külső ember légyen, akár itt lakos ha nem Concivis. Semmi szolgálatot és közönséges terheket kerülő embert, annyival inkább gonosztevőt mellettem, alattam nem tartok s nem lappongtatok, sőt ha valahol, vagy a városban, vagy annak határán olyat hallok, vagy tapasztalok, halasztás nélkül hírré teszem. Házamban, magam cselédjein kívül semmi idegen embert, ha szintén Passusa volna is, lakónak hír nélkül bé nem fogadok; idegen esmeretlen embernek pedig, ha Passusa nincsen még csak szállást sem adok: sőt ha ilyen jönne hozzám, felőle azonnal hírt teszek. Ha ezen Concivis állapotból kiállni, vagy a Városból költözni akarok, azt is Elöljáróimnak értékre adom Isten engem úgy segítjen.

A debreceni polgár jogait és kötelességeit tartalmazó polgáreskű a XVIII. század elején keletkezett.

HONORARY FREEMEN OF DEBRECEN

István Gazdag

An honorary freeman is a person who is presented with the freedom by a city or a village as a mark of esteem and gratitude. The title of freeman could be presented by the city of Debrecen according to the initiation of the leaders, the leading communities or associations of the city or to the launching of a national authority. The first four honorary freemen were elected in 1835.

Awarding the title of freeman is not just a ceremonial act when the granter and the honoured assure each other about their mutual appreciation. It is more than this, it's a cross-section of a given period of the history of the town. The awardings of the title were realized in eight well separable periods in Debrecen: in the reform period during the war of independence, in the years of absolutism, in the year of restoration of constitutionalism, in the years of the dual monarchy, between the two world wars, in the years of the state party and after the change of regime. Honoured freemen of Debrecen are listed in the appendix. From the 31st of January 1835 to the 28th of November 1992 altogether 111 people were presented with the honorific title.

In addition I publish the wording of civilian oath containing the rights and liabilities of a burgher of Debrecen.